

УДК 811'23'25

Дячук Н. В.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Криворучко Т. В.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Стаття окреслює головні методи розвитку емоційності перекладачів художніх текстів. Визначено, що емоційність є важливим аспектом у професійній діяльності перекладача художніх текстів. Виявлено значущі зв'язки емоційності з особистісними характеристиками перекладача художніх текстів. Приділено увагу актуалізації механізму емпатії, розумінню емоцій інших. Природа емпатії полягає в можливості розвитку емоційного перемикавання з одного явища на інше, тобто гнучкості емоційних процесів. Прийом зміни перспективи зазначено як одне із ключових положень для розвитку емоційності перекладачів художніх текстів. Дієвим методом стимуляції до розвитку емоційності перекладачів художніх текстів визнано підбір тексту для перекладу, у якому представлений темпоральний ланцюг подій.

Ключові слова: перекладач, художній твір, емоційність, емпатія, особистісна креативність, творчість, темпоральний ланцюг подій.

Постановка проблеми. Переклад, ставши однією з провідних і часто досліджуваних галузей мовознавства, найбільшою мірою привертає увагу дослідників із різних наукових галузей. Це пов'язано, передусім, із тим, що переклад як мовленнєво-мисленнєва діяльність ґрунтується на різних пізнавальних процесах особистості, починаючи від відчуття та завершуючи складною інтелектуальною активністю особистості, включаючи в себе гарно розвинені емоційні компоненти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природно, що наприкінці ХХ століття з'явилася низка вітчизняних досліджень О. Ф. Волобуєвої, Л. В. Засекіної, Ю. М. Крилової-Грек, Т. В. Пастрик, В. В. Пундева, Т. В. Ширяєвої та інших учених [7; 8; 11; 13], які спрямовані на вивчення психологічних засад перекладу та поступово оформлюються в окрему галузь – психологію перекладу. Незважаючи на дослідження психологічних особливостей білінгвізму [4], професійної підготовки майбутніх перекладачів з урахуванням їхньої професійної діяльності, активізації когнітивних схем розуміння, інтерпретації та породження текстів перекладу, переклад як феномен творчості залишається поза увагою психологів, хоча й потрапляє до фокуса уваги лінгвістів. Зокрема, помітною є монографія О. В. Ребрія «Сучасні концепції творчості у перекладі» [12], у якій автор розглядає

творчість як провідну онтологічну сутність перекладу в діяльнісному й продуктивному вимірах останнього. Методологічними засадами вивчення перекладу як творчості вчений уважає принципи антропоцентризму, міждисциплінарності та релятивізму, а також мовоцентричний, текстоцентричний і діяльнісноцентричний підходи. Попри таке ґрунтовне теоретичне дослідження, емпіричне вивчення психологічних проявів творчого потенціалу під час перекладу, яке дало б змогу розглянути особистість перекладача як активного творчого фахівця своєї справи, залишається поза увагою наукових досліджень.

Постановка завдання. Емоційний складник перекладача художніх текстів є однією з провідних характеристик його успішності, яка неодмінно реалізується через призму творчих здібностей і вмінь перекладача. Критично важливо для перекладача художніх текстів вміти уявляти, аналізувати та реалізувати прочитане у своїх працях із перекладу. Отож завданням дослідження вважаємо виявити зв'язок особистісних рис перекладача з його емоційністю; представити методику щодо сприяння розвитку емоційності перекладачів художніх текстів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилося зі студентами ЖДУ імені Івана Франка (183 особи) віком 18–22 років. Дослі-

дження здійснювалося в три етапи. Було здійснено теоретичний аналіз джерел літератури, підібрано матеріали для діагностичного дослідження й проведено емпіричне дослідження за допомогою тестування та виокремлено методику розвитку емоційних компонентів для групи студентів із недостатнім емоційним розвитком. Під час дослідження виявлено важливий зв'язок між особистісною креативністю перекладача та показниками його емоційного інтелекту – розпізнання емоцій інших та емоційну обізнаність. Здатність розуміти емоції – важлива риса перекладача художніх текстів, адже він повинен відчувати й зрозуміти емоції автора першотвору й зробити їх суголосними для читачів тексту перекладу. Емоційна обізнаність дає змогу перекладачеві відтворити інтенсивну реакцію на зовнішній стимул, яким є текст. Вона містить фізіологічні, поведінкові та когнітивні компоненти. Розвинена емоційна обізнаність забезпечує перекладачеві розвиток когнітивних процесів оцінки ситуації, активізує його фізіологічну регуляцію, яка викликана високим рівнем активації, що зумовлює мовленнєву поведінку перекладача. Важливим є однаковий емоційний задум текстів, оскільки лише тоді можна говорити про адекватну передачу перекладачем особливостей світосприйняття автора оригіналу.

Варто узагальнити, що творчі вміння та здібності перекладачів охоплюють когнітивні, емоційні та мотиваційні складники, взаємодія яких дає змогу реалізувати творчий задум у мовленнєво-мисленнєвій діяльності з перекладу художніх текстів. Одна з таких емоційних характеристик, якою має володіти перекладач художніх текстів, – емоційний інтелект, який реалізується через емоційну обізнаність, управління емоціями, емпатію, розуміння емоцій інших. Він дає змогу відчувати образність вихідного тексту, пов'язаного з настроєм автора. Для передачі емоційної насиченості тексту засобами іншої мови перекладачеві необхідно добре розумітися на емоціях, що втілюється в емоційному інтелекті.

Згідно з результатами дослідження серед майбутніх перекладачів художніх текстів виявилася група перекладачів, які є емоційно витриманими, спокійними, стійкими у своїх інтересах. Емоційність особистості перекладача вважаємо однією з провідних характеристик проявів його творчих здібностей. Рушійною силою творчості може бути саме бажання особистості передати власний досвід переживання емоцій у художній формі, оскільки художні та літературні твори найчастіше допомагають їх авторам виражати різні прояви

емоцій. Крім того, емоції здатні викликати в особистості специфічний психічний стан, який пробуджує її до творчості [3]. Позитивний емоційний стан перекладача спонукає його до неординарних інтерпретацій стимулів. Певний емоційний досвід дає змогу вибудувати асоціативний зв'язок між поняттями, які водночас є когнітивно віддаленими, але емоційно близькими один до одного [3, с. 389]. Оскільки на вияв креативності можуть впливають прояви як позитивних, так і негативних емоцій, варто звернути увагу на актуалізацію механізму емпатії, гнучкості майбутніх перекладачів.

Емпатійні процеси визначаються систематичним функціонуванням емоційно-когнітивно-конативних механізмів, взаємний зв'язок яких забезпечує їх специфічну своєрідність [5]. Природа емпатії полягає в можливості розвитку емоційного перемикачання з одного явища на інше, наприклад із переживань і хвилювань об'єкта емпатії на переживання та хвилювання суб'єкта емпатії, потім знову на емоційний стан об'єкта і так далі, тобто гнучкості емоційних процесів.

Для розвитку емоційності перекладачів варто застосувати прийом зміни перспективи. Він забезпечить погляд на той чи інший об'єкт із різних позицій. Оскільки рівень розвитку емпатії залежить від здатності особистості уявляти, як одна й та ж подія може сприйматися в різних ситуаціях, і визнавати право на існування різних позицій, вважаємо, що цей прийом буде досить ефективним.

Емпатія як емоційний стан людини проявляється в повсякденному житті, будучи, як правило, пов'язаною з конкретною ситуацією. Емоційний стан за своєю природою має мінливий характер, тобто емоції можуть швидко змінювати одна одну [3, с. 390]. Тому, на нашу думку, доречно буде підібрати такий текст для студентів із вираженням комбінаторних стратегій, який буде багатий на події та динаміку розвитку. Це дасть змогу майбутнім перекладачам, насамперед, глибоко проникнути в суб'єктивний внутрішній світ автора тексту, зрозуміти його переживання, подивитися на всі події з його позиції, що, зі свого боку, допоможе їм вибудувати свою чітку лінію поведінки під час перекладу. Зазначимо, що результат роботи при цьому буде не просто адекватним із позиції перекладу, але й стане емоційним відгуком тематики, представлені автором тексту. Робота з текстом, у якому події змінюватимуться з різкою частотністю, дасть змогу майбутнім перекладачам зазначеної групи швидко переключатися на повороти подій чи дій, що забезпечить пришвидшення активації нервових імпульсів у їхньому мозку.

Перекладацька діяльність, загалом, тісно пов'язана з будовою головного мозку, тому дуже часто унікальні перекладацькі рішення залежать від рівня активації нервових імпульсів перекладача [6]. Нервові імпульси в мозку відповідають за обробку інформації, її кодування, зберігання та зіставлення з минулим досвідом [9]. Чим активніше працюватимуть нервові імпульси в мозку перекладачів, тим гнучкіше вони зможуть переключатися з одних емоційних станів на інші у своїх перекладах. Це дасть змогу краще проникати в перебіг подій і підвищити гнучкість мисленневих процесів. Усі мисленневі процеси перекладача розвиваються під час створення та розв'язання проблемної мовленнєвої ситуації.

Щоб сприяти розвитку емоційних компонентів перекладача, потрібно задіяти їх до розв'язання нетипових завдань, змусити їх не вдаватися до ординарної схеми дій, а створити нову власну схему розв'язання поставленої мети, зокрема підійти до інтерпретації тексту з використанням евристичних методів перекладу. Для цього студентам потрібно запропонувати вправи, які допоможуть їм суттєвіше поринути в зміст тексту та оволодіти прийомами комбінування деяких відрізків усього тексту, щоб уміло його інтерпретувати в письмовій формі.

Наприклад, варто запропонувати такі завдання:

– Знайдіть слова, які є зайвими в запропонованому лексичному ряді слів, що виражають емоції автора.

– Прочитайте текст абзацами та виберіть у кожному з них по одному-два речення, які найбільш емоційно забарвлені.

– Поясніть свій вибір і передайте емоції автора у вибраних вами реченнях своїми власними варіантами перекладу.

– Серед вправ, які можна запропонувати, можуть бути також такі:

– Знайдіть речення, які допомагають зрозуміти, що в тексті наявні емоційні стани автора.

– Знайдіть підтвердження емоційного навантаження в іншомовному тексті; поясніть свій вибір.

– Доповніть речення з тексту, інтерпретуючи емоції автора по-своєму.

– Висловіть основну емоційну ідею тексту трьома-п'ятьма реченнями.

Крім того, розвинути емоційність перекладачів можна за допомогою таких евристичних вправ-запитань:

– Які почуття викликав у вас текст, представлений для перекладу?

– Які позитивні або негативні емоції ви відчули, працюючи з текстом?

– Що сподобалося вам у тексті? Що не сподобалося? Поясніть свій вибір.

Дієвим методом стимуляції до розвитку емоційності перекладачів художніх текстів є підбір тексту для перекладу, у якому представлений темпоральний ланцюг подій. Темпоральна структура тексту є складною організацією, ієрархічні одиниці якої співвідносяться з художнім світом усіх персонажів тексту та його сюжетними лініями, які характеризуються локальними переходами від однієї теми до іншої [10]. При цьому неминучою є зміна способів викладення того чи іншого літературного сюжету, зміна мікросвіту автора та його характерів, кожен із яких з'являється в тексті відповідно до певної точки відліку. Прикладом може слугувати майже початок твору С. Кінга «Cell» («Зона покриття») [2].

У зазначеному тексті не простежується лінійний характер тексту (сюжету). Аналізований текст становить собою багаторівневе утворення, всередині якого панує хаотичний рух від одного мікросвіту до іншого. Тримаючи одну сюжетну лінію, автор вводить поряд наступну, яка плавно переходить ще в одну сюжетну лінію, а та повертає нас до попереднього сюжету.

Уривок починається з розповіді про головного персонажу твору (Клая), який згадує про свою сім'ю: *Clay stood behind them, turning what had been a little group into a short line. He had bought his estranged wife a present; he would stop at Comix Supreme on the way home and buy his son the new issue of Spider-Man; he might as well treat himself, as well. – Клай став позаду, і маленька група людей враз перетворилася на коротку чергу. Він придбав подарунок для своєї дружини, яка мешкала окремо від нього. По дорозі додому він зайде до крамниці, де продаються комікси, і купить синові новий випуск пригод людини-павука. Не завадило б потішити і самого себе теж.*

Тоді коли перекладач налаштовується на отримання подальшої інформації про сімейні стосунки Клая й отримує певні емоції та почуття щодо сімейного життя головного персонажа, сюжетна лінія різко змінюється і перекладач отримує нову порцію інформації, з приводу якої в нього виникають нові емоції та почуття: *The guy in the truck served the three kids at the window, two Dilly Bars and a monster chocolate-and-vanilla swirl soft-serve cone for the big spender in the middle, who was apparently paying for all of them. – Продавець морозива обслужив трьох дітлахів біля віконця,*

простягнувши двом по батончику «Діллі», а великому марнотратникові посередині, що вочевидь збирався розплатитися за всіх малих, – велетенський шоколадно-ванільний ріжок.

Поряд із цією сюжетною лінією автор паралельно знайомить читача з окремим персонажем твору – із сучасною діловою жінкою: *While he fumbled a rat's nest of dollar bills from the pocket of his fashionably baggy jeans, the woman with the poodle and the power suit dipped into her shoulder bag, came out with her cell phone — women in power suits would no more leave home without their cell phones than without their AmEx cards — and flipped it open. — Поки він витягав з кишені своїх модних мішкуватих джинсів купу пожмаканих доларів, жінка у дорогому костюмі, що тримала на повідку пуделя, пошукала щось у своїй сумочці, яка висіла на плечі, дістала мобільний телефон – адже жінки у ділових костюмах почуваються без мобільного телефону, як без картки «Американ Експрес», – і відкрила його кришку.*

Здавалося б, автор продовжуватиме розповідати про жінку або принаймні про манери поведінки чи умови життя сучасних жінок того часу, аж раптом в уривку з'являється абсолютно нова сюжетна лінія, яка пов'язується з усіма попередніми лише часовими маркерами теперішнього часу: *Behind them, in the park, a dog barked and someone shouted. It did not sound to Clay like a happy shout, but when he looked over his shoulder all he could see were a few strollers, a dog trotting with a Frisbee in its mouth (weren't they supposed to be on leashes in there, he wondered), acres of sunny green and inviting shade. — Позаду них, у парку, загавкав собака і хтось закричав. Клаєві здалося, що той крик не був радісним, але коли він озирнувся, то побачив тільки кількох пішоходів, собаку, що біг з тарілкою-фризбі в зубах («Хіба господарі не зобов'язані тримати їх тут на повідках?» — подумав Клай), та кілометри освітленого сонцем парку, зеленого й дуже принадного.*

Не можна не помітити, що всі представлені автором сюжетні лінії викликать у майбутніх перекладачів бурю різносторонніх емоцій: і щодо самого героя, і щодо його сімейного стану, і щодо ситуації з морозивом, і щодо сучасних

умов життя, змальованих в уривку, і щодо незначного опису природи. Крім того, спогади героя про його колишню жінку, які наявні в останньому абзаці обраного нами уривка, також створюватимуть серйозне підґрунтя для розвитку емоційного стану перекладачів: *Put it in Dark Wanderer, sweetheart, Sharon said. The version of her he kept in his mind spoke often and was bound to have her say. This was true of the real-world Sharon as well, separation or no separation. — Використай це у «Темному Мандрівнику», любий», – сказала Шарон. Той її образ, що він тримав у голові, часто висловлювався і мав обов'язково щось сказати. Такою Шарон була і в реальному житті, попри те, мешкала вона окремо чи ні.*

В англійському варіанті різка зміна сюжетних ліній досягається ще й за допомогою таких часових денотатів, як *in the meanwhile, while*.

Зазначимо, що темпоральний ланцюг подій у цьому тексті змусить перекладачів моментально переключатися на різні сюжетні лінії. Кожна сюжетна сцена при цьому викликать в майбутніх фахівців із перекладу різні види емоцій і почуттів. Різка зміна емоційних сцен в одному й тому ж тексті призведе до гнучкості не тільки мислительних процесів, але й до застосування евристичного підходу до перекладу уривка тексту.

Висновки і пропозиції. Вплив емоцій на професійну реалізацію перекладача художніх текстів вважаємо як один із пріоритетних і найбільш суттєвих.

На основі теоретичного й емпіричного дослідження виокремлено методику розвитку емоційності перекладачів художнього тексту. Для групи перекладачів зі стійкими емоційними компонентами провідного значення набуває розвиток емпатії як важливого складника особистісної креативності. Дієвим методом стимуляції до розвитку емоційності перекладачів художніх текстів є підбір тексту для перекладу, у якому представлено темпоральний ланцюг подій.

Надалі вважаємо доцільним звернутися до гендерного розмежування перекладачів художніх текстів і проаналізувати гендерні можливості щодо прояву емоційності у співвідношенні з їх особистісними характеристиками.

Список літератури:

1. Field J. Psycholinguistics. The Key Concept. London, 2005. 366 p.
2. King S. Cell. New York, 2006. 353 p.
3. Lubart T., Pacteau C., Jacque A. Y., Caroff X. Children's creative potential: an empirical study of measurement issues. *Learning and Individual Differences.*, 2010. № 20. P. 388–392.
4. Walters J. Bilingualism : The Sociopragmatic-Psycholinguistic Interface. London, 2005. 324 p.
5. Журавльова Л. П. Психологія емпатії. Житомир, 2008. 328 с.
6. Засєкін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту : монографія. Луцьк, 2012. 275 с.
7. Засєкіна Л. В. Структурно-функціональна організація інтелекту : монографія. Острог, 2005. 370 с.
8. Крилова-Грек Ю. М. Психолінгвістичні особливості перекладу семантичних одиниць іншомовних текстів. Київ, 2007. 19 с.
9. Лурія А. Р. Основы нейропсихологии. Москва, 2006. 370 с.
10. Обелец Ю. А. Темпоральный художественный образ: основы и условия формирования. Симферополь, 2005. С. 246–248
11. Пастрик Т. В. Психологічні особливості формування продуктивного білінгвізму у майбутніх перекладачів. Київ, 2007. 19 с.
12. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків, 2012. 376 с.
13. Ширяєва Т. М. Роль психолінгвістичної ситуації у підготовці майбутніх філологів. Острог, 2008. Вип. 10. С. 274–279.

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОСТИ ПЕРЕВОДЧИКОВ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ

Статья раскрывает главные методы развития эмоциональности переводчиков художественных текстов. Определено, что эмоциональность выступает важным аспектом в профессиональной деятельности переводчика. Представлено существенные связи между эмоциональностью и личностными характеристиками переводчика художественных текстов. Внимание сфокусировано на актуализации механизма эмпатии, понимании эмоций других. Суть понятия рассматривается с точки зрения возможности переключать внимание с одного феномена на другой. Действенным методом для развития эмоциональности переводчиков художественных текстов выступает работа с текстом, в котором представлена темпоральная цепь событий.

Ключевые слова: переводчик, художественный текст, эмоциональность, эмпатия, личностная креативность, творчество, темпоральная цепь событий.

METHODOLOGY FOR EMOTION DEVELOPMENT OF LITERARY TEXTS TRANSLATORS

The article highlights the main development methods of a literary text translator's emotionality. Emotionality is determined as an important part in the professional activity of a literary text translator. Significant correlation between a literary text translator's emotionality and their personal characteristics is revealed. The article focuses on empathy mechanism actualization which is viewed as an ability to understand other people's emotions. The nature of empathy mechanism has been explained. Empathy deals with emotional processes flexibility which is meant for a translator to be able to turn their attention from one translation phenomenon to another. The work with text temporality is seen as an efficient way for development of a literary text translator's emotionality.

Key words: translator, literary text, emotionality, empathy, personal creativity, creative potential, text temporality.